

รายงานวิจัย

เรื่อง

การจัดการห่วงโซ่อุปทานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต

และสร้างมูลค่าเพิ่มของข้าวอินทรีย์

Supply Chain Management to Increase Efficiency

and Value Added of Organic Rice

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.อภิญา วนเศรษฐ

ศาสตราจารย์ ดร.พอพันธ์ อูยานนท์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นารีรัตน์ สีระสาร

การวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน

ประจำปีงบประมาณ 2561

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ชื่อเรื่อง การจัดการห่วงโซ่อุปทานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มของข้าวอินทรีย์
ชื่อผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ ดร.อภิญญา วนเศรษฐ และคณะ
ปีที่แล้วเสร็จ 2562

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการณ์ของการจัดการห่วงโซ่อุปทานตลอดเส้นทางโลจิสติกส์ ในส่วนต้นน้ำ และกลางน้ำเป็นหลัก 2) วิเคราะห์ SWOT ของการผลิตข้าวอินทรีย์ และนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ข้าวอินทรีย์ที่ยั่งยืน และ 3) นำเสนอรูปแบบที่ดีในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มของข้าวอินทรีย์ สำหรับวิธีการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาเกี่ยวกับการจัดการห่วงโซ่อุปทานตลอดเส้นทางโลจิสติกส์ ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง 2) การวิเคราะห์จากการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ เกษตรกร คนกลาง/ผู้รวบรวม และส่วนราชการ ในพื้นที่ 3 จังหวัดประกอบด้วย สุรินทร์ ยโสธร และบุรีรัมย์ ทั้งนี้เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) โดยเป็นเกษตรกรที่ปลูกข้าวอินทรีย์ และคนกลางที่มีบทบาทในการรวบรวมและเคลื่อนย้ายผลผลิต

ผลการศึกษาพบว่า 1) การจัดการห่วงโซ่อุปทานของข้าวอินทรีย์ แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับต้นน้ำและระดับกลางน้ำ โดยระดับต้นน้ำจะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ส่วนในระดับกลางน้ำจะเกี่ยวข้องกับการแปรรูปและการตลาด ในส่วนของการจัดการการผลิตนั้น เกษตรกรมีการรวมกลุ่มในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่มเกษตรกร วิสาหกิจชุมชน และสหกรณ์ เป็นต้น ในลักษณะต่างคนต่างผลิตจากความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสม ส่วนใหญ่มาใช้เทคโนโลยีดั้งเดิม อย่างไรก็ตามการผลิตเริ่มเปลี่ยนผ่านจากการใช้แรงงานเข้มข้น (labor intensive) สู่การใช้ทุนเข้มข้น (capital intensive) มากขึ้น มีการใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลักและเป็นการผลิตขนาดเล็ก พื้นที่ปลูกเฉลี่ย 8-15 ไร่ต่อราย อายุเฉลี่ยของเกษตรกรที่ทำนาอยู่ที่ประมาณ 52-53.5 ปี นับว่าค่อนข้างสูงอายุและประกอบอาชีพนี้มานานแล้ว สำหรับด้านการตลาดจะนำผลผลิตไปจำหน่ายผ่านหลายช่องทาง ซึ่งส่วนใหญ่จำหน่ายผ่านกลุ่มที่ตนเองเป็นสมาชิก และอีกส่วนหนึ่งเก็บไว้เพื่อบริโภคภายในครัวเรือนและขายปลีก ดังนั้นสหกรณ์และวิสาหกิจชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการด้านการตลาด เพื่อเคลื่อนย้ายข้าวอินทรีย์สู่มือผู้บริโภคปลายทาง ทั้งการขายปลีก ขายส่งในประเทศ และการขายให้กับผู้รวบรวม/คนกลางเพื่อทำการส่งออก 2) วิเคราะห์ SWOT ของข้าวอินทรีย์ พบว่าข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ศึกษามีจุดแข็งหลายประการ เช่น การมีผลผลิตที่มีคุณภาพ และผลผลิตได้รับการรับรองมาตรฐานทั้งในระดับประเทศและระดับสากล รวมทั้งเกษตรกรมีความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น มีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าการปลูกแบบเคมี และมีผู้รวบรวมที่มีศักยภาพและเครือข่ายที่เข้มแข็งอีกด้วย สำหรับจุดอ่อน ได้แก่ การขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรและค่าจ้างแรงงานที่สูงขึ้น การผลิตต้องดูแลรักษาแบบเข้มข้น และเกษตรกรยังขาดความรู้และทักษะในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า ส่วนโอกาส ได้แก่ ตลาดข้าวอินทรีย์มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้มีการขยายตัวของห่วงโซ่อุปทานข้าวอินทรีย์ และการปลูกข้าวอินทรีย์เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและไม่สร้างปัญหาภัยสุขภาพ สำหรับอุปสรรคของการปลูกข้าวอินทรีย์ คือ ความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติและการเกิดโรคระบาดในข้าว เป็นสำคัญ 3) รูปแบบที่ดีในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและสร้างมูลค่าเพิ่มของข้าวอินทรีย์นั้น ควรมีการบริหารจัดการแบบรวมกลุ่ม และให้ความสำคัญใน 3 ส่วนไปพร้อมๆกัน คือ ด้านการผลิต ให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ การลดต้นทุนการผลิต การใช้เทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆที่มีความเหมาะสม ด้านการตลาดให้ความสำคัญกับการเพิ่มช่องทางจำหน่าย บรรจุกัญห และสร้างตราหือ และด้านการวิจัยและพัฒนาที่ต้องขับเคลื่อนไปด้วยกันนั้น เพื่อคิดค้นเทคโนโลยี ผลิตภัณฑ์ และนวัตกรรมใหม่สู่ตลาดนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

คำสำคัญ ห่วงโซ่อุปทาน ประสิทธิภาพการผลิต มูลค่าเพิ่ม และข้าวอินทรีย์

Title: Supply Chain Management to Increase Efficiency and Value Added of Organic Rice

Researchers: Apinya Wanaset, Associate Professor, Ph.D. et al.

Year: 2019

Abstract

This research aimed to 1) study the overall supply chain management from upstream intermediate logistics; 2) use the SWOT analysis of organic rice which lead to suggestions for increasing production efficiency and value added for sustainable organic rice; and 3) recommend a good model for increasing production efficiency and creating added value for organic rice. The research methodology was divided into 2 parts: 1) descriptive analysis of supply chain management along the upstream and downstream logistics, various literatures were reviewed and 2) analysis of field data collected from focus group and in-depth interviews. The participants were farmers, middlemen/collectors. The three Northeast provinces namely Surin, Yasothon and Buriram were selected for this study. The study employed the purposive sampling by targeting the organic rice farmers and the middlemen who played a role in gathering and moving rice production.

The research found that 1) supply chain management along the logistic of organic rice was categorized into two levels: the upstream and intermediate. The first one was in connection with production while the later was involved in marketing. Regarding the production management, farmers were grouped in various forms including farmers groups, community enterprises, and cooperatives, etc. In such a way that different farmers produce based traditional knowledge and experience which was accumulated from generation to generation by using traditional technology. To face with a shortage of labor and increased wages, the pattern of production had been shifted from labor intensive to more capital intensive, with small scale of production by employing merely, household labor. Average planting area was at 8-15 rai per household with farmer's average age of about 52-53.5 years. Through various channels of marketing, the products were mostly sold through their self-member groups. Some were kept for household consumption and retailing. The role of cooperatives and community enterprises needed emphasis. They played an important role in marketing, retailing, wholesaling, and export to various ended users. 2) Regarding SWOT analysis of organic rice, strengths of organic rice in the study area were found especially quality of product. The products were certified both nationally and internationally. The farmers experienced to gain increasingly knowledge about organic farming. Lower production costs than chemical planting were noticeable. There were potential gatherers of product and strong networks. On contrary, aspects of weaknesses included labor shortage and higher wages, care- intensive management, lack the knowledge and skills to create higher value added products. With respect to opportunities, the organic rice market continued to grow and expand. Two major reasons were, firstly, the government had a policy to promote the expansion of organic rice and secondly, organic farming was environmentally friendly and good for health. The obstacle of organic rice production was the risk of natural disasters and the outbreak of rice diseases. 3) The major models were: first was aspect of production. Through increased productivity per rai by reducing production costs with the use of new and appropriate technology; second was marketing aspect. The priority or importance should be given to increases of the channels of distribution, packaging and branding. Finally, research and development will be driven together to increase competitiveness.

Keywords: Supply Chain, Efficiency, Value Added, and Organic Rice